

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Ekim 2025

ISBN • 978-625-5737-76-2

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.seruyenyayinevi.com

e-mail: seruyenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

FİLOLOJİ

ALANINDA ULUSLARARASI AKADEMİK
ARAŞTIRMA VE ÇALIŞMALAR

EKİM 2025

EDİTÖR DOÇ. DR. GÜLŞAH PARLAK KALKAN

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

İLKÇAĞDAN AYDINLANMAYA YAHUDİLİK VE HİRİSTİYANLIĞIN
YAYILMASINDA ÇEVİRİ VE ÇEVİRMENLERİN ROLÜ

Recep HATİPOĞLU 1

BÖLÜM 2

KORE EDEBİYATINDA KÜRESEL SESLER: TÜRK FİLOLOJİSİ
PERSPEKTİFİNDEN

Mehmet ÖLÇER 21

BÖLÜM 3

DİLSEL AYNADA BÜKÜLEN GERÇEKLİK: TÜRK VE RUS
DEYİMLERİNDE ANALOJİK TEMSİLLER OLARAK “YALAN” VE
“ALDATMA”

Gülhanım Bihter GÜLER 35

BÖLÜM 4

“QARAQALPAQ TİLİ İMLA QA‘TYDALARINIŇ JIYNAĞI” ADLI
ESERİN İÇERİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Oktay Selim KARACA..... 45

Eşref DENİZ..... 45

BÖLÜM 5

CAPAR SAATOV’UN “KÜTÜK” ADLI HİKÂYESİNİN YAPI
UNSURLARI VE ANLATIM TEKNİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Cuma BOLAT 67

BÖLÜM 6

YUNUS EMRE’ NİN ÂŞIK MIDUR REDİFLİ ŞİİRİNİN
GÖSTERGEBİLİMSSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Berrin KASIMOĞLU DÖNMEZ..... 77

BÖLÜM 7

ŞİİR ÇEVİRİSİNDE POETİK SİSTEM, İDEOLOJİ VE PATRONAJ
ETKİLEŞİMİ: ANDRÉ LEFEVERE'İN YAKLAŞIMI

Neslihan PARLAK..... 91

BÖLÜM 8

ARAP-İSLAM ALEMİNDE İSTİHBARAT VE CASUSLUK

Mehmet BÖLÜKBAŞI..... 109

“QARAQALPAQ TİLİ İMLA QA‘İYDALARINIŇ JİYNAĞI” ADLI ESERİN İÇERİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

“ ”

*Oktay Selim KARACA¹
Eşref DENİZ²*

1 Prof. Dr. OKTAY SELİM KARACA, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, ORCID: 0000-0002-1394-0339, oktay.karaca@bilecik.edu.tr

2 Eşref DENİZ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Programı, ORCID: 0009-0004-7033-3481 esref.deniz1@hotmail.com

1. Giriş

“Bir cemiyeti ayakta tutan, bir cemiyetin varlığını sağlayan, devam ettiren, bir cemiyette sarsılmaz bir birlik yaratan müessesese olarak dilin oynadığı rol çok büyüktür. Bu bakımdan dil milleti teşkil eden unsurların başında gelir. Bir milleti, bir kavmi bazan tek başına ayakta tutar, milli benliği muhafaza ederek, onu yok olmaktan, eriyip başkalaşmaktan kurtarır. Demek ki dil bir milletin en büyük milli müessesesidir. Bu içtimaî ve milli müessesenin malzemesi ise seslerdir, yapısı seslerden örülmüştür. Sesler yan yana gelerek kelimeleri ve kelime dizilerini meydana getirirler. O halde dil seslerden yapılmış bir bina, seslerden kurulmuş bir yapı, büyük bir sesler sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.” (Ergin, 1985: s. 5-6).

Türkler, bulundukları her coğrafi bölgede, kendi dillerini kullanmaya devam etmiş, Türkçeye önem vererek Türkçeyi başka uluslara tanıtmış, Türk dilinin farklı coğrafyalarda tanınması için birtakım çalışmalar yapmış ve bu doğrultuda yazılı eserler ortaya koymuştur. Türklerin tarihi süreçte çeşitli bölgelere göç ederek farklı coğrafyalara yayılması, dillerinin komşu ülke ve halklardan etkilenmesine, yabancı kelimelerin Türkçe içine girmesine, farklı kültürlerin Türkçede yer alan birtakım kavramları kendi diline ve kültürüne almasına, kısaca karşılıklı etkileşime ve fonetik, morfolojik, leksik birtakım farklılıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece bu durum çeşitli Türk lehçelerinin oluşup gelişmesine katkı sağlamıştır. Lehçeler, Türklerin ortak bir coğrafyada yaşadığı dönemlerde çok fazla farklılık göstermezken, özellikle farklı bölgelere göç ile dile giren yeni kelimeler, coğrafi unsurlar ve kültürel farklılıklar, Türk lehçelerinin diğer Türk boyları tarafından anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Özellikle Kıpçak Türk boyları ve Oğuz Türk boylarının konuşma dilindeki ses değişiklikleri de bu durumun bir diğer nedeni olmuştur. Türkiye Türkleri, Azeriler, Gagavuzlar, Türkmenler bugün ortak bir Oğuz boyundan geldikleri için lehçe farkı olsa bile birbirlerini anlayabilmektedir. Aynı durum Kazaklar, Kırgızlar, Uygurlar, Özbekler için de geçerlidir. Bugün farklı lehçeler kullansalar da birbirini anlayabilmektedirler. Bunun nedeni Ortak bir Kıpçak lehçesine sahip olmalarıdır. Bu Kıpçak Türk Lehçelerinden biri de Karakalpak Türklerinin konuştuğu lehçedir.

Karakalpaklar VI. yüzyılda Oğuz, Kıpçak ve Peçenek gibi Türk boylarının karışması sonucu ortaya çıkmış bir topluluktur (Taşağıl, 2001). “20 Mart 1932’de Karakalpak özerk vilâyeti Kazakistan’dan ayrılarak Rusya Federasyonu’na bağlı Karakalpak Özerk Cumhuriyeti’ne dönüştürüldü. Karakalpak toprakları 1936’da Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne devredildi. O zamandan günümüze kadar bu cumhuriyetin içinde özerk konumunu muhafaza etmektedir. 1989’dan itibaren Karakalpak milliyetçileri, Özbek hükümetine Özerk Karakalpak Cumhuriyeti kurmak istediklerini bildirdiler. 1990’da Karakalpak yönetimi özerk cumhuriyet ilân etti (Taşağıl, 2001). Karakalpakistan’ın Başkenti Nukus’tur (Nókis) ve yaklaşık 2 milyonluk bir nü-

fusa sahiptir (<https://www.qrstat.uz/kk> 2025). Karakalpakça adı verilen topluluk dilinin Türk dilleri grubundan Kıpçak ya da Kıpçak-Nogay alt grubuna dâhil olduğu söylenebilir. En yakın olduğu diller Nogay ve Kazak dilleridir. Kuzeydoğu ve güneybatı olmak üzere iki ana lehçe grubuna ayrılır. Bunun dışında Kazakça, Türkmençe ve Özbekçe'den etkilenmiş lehçeleri vardır (Taşağıl, 2001).

Karakalpak Türkçesinde, ses ve söyleyiş bakımından bazı önemli özellikler bulunur: Ses uyumu güçlüdür. Dudak ünsüzlerinin ve yuvarlak ünlülerin, düz ünlüleri etkileyerek yuvarlaklaştırması hadisesi tam değildir. Ayrıca ilerleyici yuvarlaklaşmalar görülür. Yazı dilleri, bütün Orta Asya Türk devletlerinde olduğu gibi Türkçesidir. Sadece Lehçe farklılıkları gösterir.

“Karakalpak Türkçesi Kiril temelli alfabede 10 sesli, 26 sessiz ve 3 tane de çift sesli harf (yu, ya, yo) olmak üzere 39 harften oluşur. Latin temelli alfabede ise sesliler 9 işaretle gösterilir. Bu alfabede, Türkiye Türkçesindeki /e/ sesinin karşılığı olan ve Э işareti ile gösterilen harf ile kelime başında “ie” veya “ye” şeklinde söylenen sesin karşılığı olan /e/ harfi, yeni alfabede birleştirilmiştir. Ünsüzlerden Kiril alfabesinde bulunan ve sadece Rusça veya Rusça yoluyla giren kelimelerde kullanılan И (şç), Ц (ts) ve Ч (ç) harflerinin dengi olarak yeni alfabede bir harf mevcut değildir. Bununla birlikte Kiril alfabesindeki /yu/ (Ю), /ya/ (Я) ve yalnız Rusça sözcüklerde kullanılan /yo/ (Ё) yarı diftonglarını (ses gruplarını) temsil eden harflerin karşılığı da yeni alfabede yoktur. Bunların yerine bu yarı diftongların ilk sesi olan /y/ yeni alfabede yer almıştır. Böylece yeni alfabede ünsüzlerin sayısı 23, toplam harf sayısı da 32 olmaktadır.” (Uygur, 2018: s.29). Ayrıca **Ch**, **Sh** harflerinin de eklenmesiyle bu sayı 34'e çıkar.

Karakalpak Türkçesi imla kurallarını tanıtmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, özellikle Mádenbay Dáwletov, Shamshetdin Abdinazimov, Aytmurat Alniyazov tarafından müşterek oluşturulan Qaraqalpaq Tili Imla Qa'ıydalarının Jıynağı (Karakalpak Dili Yazım Kuralları) adlı eser, içerik bakımından incelenmiş, Karakalpakça yazım kurallarının oluşturulma biçimleri irdelenmiş ve Türkiye Türkçesi yazım kuralları açısından karşılaştırılarak Karakalpak Türkçesine yeni bir bakış açısı yaratılması amaçlanmıştır. Ayrıca Qaraqalpaq Tili İmla Qa'ıydalarının Jıynağı adlı eserin yazılmasına vesile olanlardan biri olan Madenbay Davletov'un hayatı, edebi kişiliği ve fikri düşünceleri tanıtılmıştır.

Karakalpak Türkçesinin gelişiminde ve bu lehçe ile ilgili bilimsel anlamda yapılan çalışmalarda Madenbay Dawletov'un önemli katkıları olmuştur. Bu katkılar Türkiye Türkçesi imla kuralları açısından karşılaştırılmalı bir biçimde ele alınmıştır. Madenbay Dawletov bu eserle ve özellikle diğer gramer alanlarındaki çalışmalarıyla, ortak bir imla anlayışının geliştirilmesini, okullarda bu imla anlayışının öğrencilere kazandırılmasını amaçlamıştır. Bir

diğer amaç ise Karakalpak Türkçesini akademik anlamda dünyaya tanıtmaktır. Bu çalışmayla nihai amaç ise bu eseri Türkiye’de tanıtmak ve Madenbay Dawletov’un diğer konulardaki çalışmalarının da takip edilmesi ve incelenmesine de vesile olmaktır. Çalışma Madenbay Dawletov’un hayatı ve eserleri, Karakalpakça imla kuralları, karşılaştırmalı değerlendirme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

2. Madenbay Dawletov’un Hayatı ve Eserleri

“Madenbay Dawletov, 12 Ekim 1930 tarihinde Karauzek ilçesinin Bekniyaz Jıkgın adlı yerleşim yerinde Kendekli köyünde doğmuştur. 1949 yılında Karakalpak Devlet Pedagoji Enstitüsü’nün Karakalpak Dili ve Edebiyatı Bölümü’ne girmiş ve 1953 yılında mezun olmuştur. 1953-1954 eğitim-öğretim yılında Karauzek ilçesindeki Voroşilov Ortaokulu’nda öğretmen olarak görev yapmıştır. 1954-1958 yılları arasında Nukus’a bağlı Samanbay adlı okulda eğitim bölümü başkanı ve öğretmen olarak çalışmıştır. 1958 yılında, Özbekistan Bilimler Akademisine bağlı Ekonomi ve Kültür Enstitüsünün Karakalpak Dili Bölümünde araştırmacı olarak göreve başlamıştır. 1959 yılında N. Davkarayev Tarih, Dil ve Edebiyat Enstitüsünün Karakalpak Dili Bölümünde araştırma görevlisi ve kıdemli araştırmacı olarak çalışmıştır. 1991-2004 yılları arasında bu bölümü yönetmiştir. Hâlihazırda burada kıdemli bilim insanı olarak çalışmaktadır. 1993-2008 yılları arasında Berdak Karakalpak Devlet Üniversitesinde Karakalpak Dili ve Edebiyatı Fakültesi öğrencilerine Karakalpakça sözdizimi teorisi üzerine dersler vermiştir. Bilimsel araştırmalarına uzun zamandır devam eden Dawletov, 1967 yılında Özbekistan Bilimler Akademisine bağlı Puşkin Dil ve Edebiyat Enstitüsünde “Çağdaş Karakalpak Dilinde Belirteç Kategorisi” konulu tezini savunarak filoloji alanında yüksek lisans derecesi almıştır. 1989 yılında aynı enstitüde “Çağdaş Karakalpak Dilinde Bileşik Basit Cümlelerin Yapısal Türleri” konulu doktora tezini başarıyla savunmuştur. M. Dawletov’un araştırmaları Karakalpak dilinin gramer yapısı, alfabe, imla kuralları ve noktalama işaretlerini kapsamaktadır. 260’tan fazla bilimsel eser üretmiştir ve bunların 11’i bireysel monografi, 8’i ortak çalışma, 3’ü kolektif eser olup; ilkökul, lise ve yükseköğretim kurumları için 10 ders kitabı hazırlamıştır. K. Ubaydullayev ve E. Davlenov ile birlikte hazırladığı “Karakalpak Dili” adlı ders kitabı, Karakalpakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarafından 1962 yılında onaylanmış, 1979 yılında yeniden düzenlenerek yapılan değerlendirmelerde en iyi ders kitabı ödülünü almış ve 58 yıl Karakalpakistan’daki okullarda temel ders kitabı olarak okutulmuştur. M. Dawletov, E. Davlenov ile birlikte “Çağdaş Karakalpak Edebi Dili Grameri” adlı iki ciltlik akademik eseri (I. Cilt: Sözdizimi, 1992; II. Cilt: Morfoloji, 1994) hazırlamış ve bu çalışmanın baş editörlüğünü yapmıştır. Yükseköğretim öğrencileri için 1986 ve 1996 yıllarında yayımlanan “Çağdaş Karakalpak Dili: Sözdizimi” başlıklı ders kitabının hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Karakalpak dilinin Latin alfabesine dayalı yeni yazım kurallarını be-

lirleyen bilim insanlarından biri olup bu çalışmanın baş editörlüğünü yapmıştır. 50’den fazla makale yayınlarak Karakalpak alfabesi ve imla kurallarının önemli meselelerini incelemiştir. 1980 ve 1990’larda yayımlanan imla sözlüklerinin hazırlanmasına katılmıştır. E. Davlenov ile birlikte öğrenciler için Latin alfabesine dayalı Karakalpak Dilinin İmla Sözlüğü’nü (1997) ve Ş. Abdınazimov ile birlikte Karakalpak Dilinin Orfografik Sözlüğü’nü (2016) hazırlamıştır.” (<https://aknuk.uz/conf/conf26.pdf>, 2025)

Madenbay Dawletov’un Bazı eserleri:

- **Ha’zirgi Qaraqalpaq A’debiy Tili-Sintaksi:** Abatbay Da’wletov, Ma’denbay Da’wletov, Ma’mбеткерим Qudaybergenov, Nókis, «Bilim», 2009.

Karakalpak Türkçesinin söz dizimi, tarihsel gelişimi ve Karakalpak dilinin yapısal özelliklerini ve Karakalpak Türkçesinin bugünkü edebi diliyle ilgili bilgiler verilerek edebi dilin tanıtılması amaçlanmıştır.

- **Qaraqalpaq Tili İmla Qa’ıydalarının Jıynağı:** Madenbay Dawletov - Shamshetdin Abdinazimov - Aytmurat Alniyazov, No’kis : «Bilim», 2016.

Karakalpak Türk Lehçesinde bulunan ünlülerin yazım kuralları, ünsüzlerin yazım kuralları, kök ve eklerin yazımı, kelimelerin bitişik yazılması, ayrı yazılışı, kısa çizginin kullanım alanları, büyük harflerin kullanım alanları ve kelime düzeninden (kuruluşundan) bahsedilmiştir.

- **Qaraqalpaq Tiliniñ Orfografiyalıq Sözligi:** Mádenbay Dáwletov, Shamshetdin Abdinazimov, Nókis, «Bilim», 2020.

Bir Sözlük çalışmasıdır ayrıca Karakalpak Türk Lehçesinin imla ve yazım kurallarına da yer verilmiştir.

- **Ha’zirgi Qaraqalpaq Tilinde Qospa Ga’pler:** Mádenbay Da’wletov, D. Seydullaev No’kis, «Bilim» Qaraqalpaqstan, 2010.

Birleşik kelime ve birleşik cümle yapılarıyla ilgili kurallar ve kullanımlar açıklanmıştır.

- **Qaraqalpaq Tiliniñ İmla Sózligi:** Mádenbay Dáwletov, Shamshetdin Abdinazimov, Aruxan Dáwletova, Nókis. «Bilim». 2020.

Karakalpak dili ile ilgili oluşturulmuş bir imla sözlüğü çalışması olan bu eserde, yazım kurallarının bir standarta oturtularak doğru yazım kurallarına uygun şekilde yazılması amaçlanmıştır.

3. Qaraqalpaq Tili İmla Qa’ıydalarının Jıynağı Adlı Eserin İçeriği

Eser, Karakalpakistan’a bağlı Nukus şehrinde Bilim yayınevi tarafından 2016 yılında yayımlanmıştır. (Mádenbay Dáwletov, Shamshetdin Abdinazimov, Aytmurat Alniyazov. Qaraqalpaq Tili İmla Qağıydalarının Jıynağı, 2016). Karakalpakistan Cumhuriyeti’nde yazım kurallarının düzenlenip ge-

liştirilmesi amacıyla bir kurultay düzenlenmiştir. Kurultayda alınan kararlar doğrultusunda yazım kuralları yeniden gözden geçirilmiş ve yeni yazım kuralları oluşturulmuştur. Bu yazım kurallarının hazırlanmasında K. Ubaydulayev ve D. Nasırov tarafından düzenlenen “Karakalpak Dilinin Alfabeti ve Yazım Kuralları”, M. Dawletov ve B. Kutlimuratov’un editörlüğünde yayımlanan “Karakalpak Dilinin İmla Kuralları” ve A. Dawletov, M. Dawletov ve M. Kudaybergenov tarafından hazırlanan “Karakalpak Dilinin Yazım Kuralları” adlı eserler temel alınmıştır. Latin alfabesine dayalı Karakalpak alfabesinin bu önerilen yazım kurallarıyla, mevcut uygulamalara büyük bir değişiklik getirmeden, mevcut yazım kurallarını çağın gereklerine göre düzenleyip bir temele oturtturarak korumak hedeflenmiştir.

İncelenen Qaraqalpaq Tili İmla Qa’ıydalarının Jiynağı adlı eserde, Karakalpak Türkçesinde ünlülerin yazım kuralları, ünsüzlerin yazım kuralları, kök ve eklerin yazımı, kelimelerin bitişik ve ayrı yazılışı, kısa çizginin kullanım alanları, büyük harflerin kullanım alanları ve kelime düzeninden (kuruluşundan) bahsedilmiştir.

Alfabadeki Harflerin Görevi ve Yazım Kuralları

Alfabenin içeriğinde bulunan ünlü ve ünsüz harfler, aşağıda sıralanmıştır.

• A, Á, E, Í, I O, Ó, U, Ú, a, á, e, ı, i o, ó, u, ú, ünlü harfleri ifade eder; B, D, F, G, Ğ, H, X, J, K, Q, L, M, N, Ñ, P, R, S, T, V, W, Y, Z, Sh C, Ch, b, d, f, g, ğ, h, x, j, k, q, l, m, n, ñ, p, r, s, t, v, w, y, z, sh, c, ch, harfleri ise ünsüzleri ifade eder.

İ, i	И	İ, i
J, j	Ж	J(e), j(e)
K, k	К	κ(e)
K, k (Q, q)	К	Q, q(a)
L, l	Л	L, l(e)
M, m	М	M, m(e)
N, n	Н	N, n(e)
Ñ, ñ	Н	N' n'
O, o	О	O, o
Ö, ö	Ө	O', o'
P, p	П	P, p(e)
R, r	Р	R, r(e)
S, s	С	S, s(e)
Ş, ş	Ш	Sh, sh(e)
T, t	Т	T, t(e)
U, u	У	U, u
Ü, ü	У	U', u'
W, w	У	W, w(e)
V, v	В	V, v(e)
Y, y	Й	Y, y(e)
Z, z	З	Z, z(e)
ts	Ц	--
şş	Щ	--
ya	Я	--
yu	Ю	--
yo	Ё, ё	--

Latin	Kiril	Yeni Alf. Şekli ²³
A, a	А, а	А, а
Ä, ä	Ә	А' а'
B, b	Б, б	B(e), b(e)
Ç, ç	Ч	--
D, d	Д	D(e), d(e)
E, e	Е, е	E, e
E, e	Э	E, e
F, f	Ф	F, f(e)
G, g	Г	G, g(e)
Ğ, ğ	Г	G' g'(a)
H, h(a)	Х	H, h(e)
H, h(i) (X, x)	Х	X, x(a)
I, ı	И	I, ı

(Uygur c.v. Karakalpak Türkçesi Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018 s.30)

Ünlülerin İmlası

Karakalpak Türkçesinde 9 ünlü harf bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde bir harf veya sembol ile gösterilmeyen açık **e** sesi Karakalpak Türkçesinde **á** harfi ile gösterilmiştir. İki lehçede de kapalı **e** sesi için farklı bir harf veya sembol gösterilmemiştir ve iki lehçede de **e** harfi ile gösterilmiştir.

1. Aa harfi, kelimenin her yerinde yazılır: áğa (baba, ağabey), apa (anne, abla), bala (çocuk), vb. ayrıca albom, apelsin gibi alıntı sözlerde, bitişik seslerin etkisinde **a** harfi **á** sesi şeklinde telaffuz edilse de yazımda **a** harfi değişmeden yazılır.

2. Áá harfi, çoğunlukla kelimenin ilk hecesinde yazılır: qálem (kalem), álem (alem), láblebi (leblebi), vb. ayrıca sözün ikinci ve üçüncü hecelerinde nadiren kullanılır: báhár (bahar), zúráát (ziraat), Ábiwbákir (Ebubekir) vb.

3. Ee harfi, yerli ve alıntı kelimelerin tüm duyulan yerlerinde daima **e** şeklinde yazılır: ertek (masal-hikaye), eki (iki), mektep (okul) vb.

Yerli kelimelerin başında **ye** türünde, yabancı dillerden uyarlanmış kelimelerde ise **e** biçiminde söylenir ve yazımda **e** harfi yazılır.

Açıklama: Kiril alfabesindeki ayırma işareti konularak yazılan (ayırma işareti ile ayrılmış kelimeler) konuşmada telaffuz edildikleri gibi korunarak objekt (nesne), subyekt (konu), syezd (toplantı), razyezd (kavşak) (obiekt, subiekt, siezd, raziezd değil) şeklinde yazılır.

4. İi harfi, kelimenin tüm duyulan yerlerinde yazılır: ıqlım (iklim), qıs (kız), qızıl (kırmızı), vb. Ayrıca, yabancı dillerden alınmış kelimelerde de normalden uzun olarak telaffuz edilir: tıl (dil), sır (sır), cıgan (çingene) vb. gibi bu iki durumlarda da **ı** harfi yazılır.

5. İi harfi, kelimenin tüm duyulan yerlerinde yazılmaya devam eder: tis (diş), tülki (tilki), kişi (kişi) vb. Ayrıca kino (sinema), ekonomika (ekonomi), lirika (lirik şiir) vb. gibi kelimelerde **i** harfi normalden uzun bir şekilde telaffuz edilir. Bu her iki durumda da **i** harfi yazılır.

6. Oo harfi, çoğunlukla temel kelimelerin ilk hecesinde, alıntı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda da söylenir ve yazılır: oqıwshı (öğrenci), otın (odun), jol (yol) vb.

7. Óó harfi, çoğunlukla kelimelerin birinci hecesinde yazılır: kóylek (gömlük), kóleńke (gölge), tósek (döşek) vb. Ayrıca, nadiren bazı durumlarda, átkónshek (at koşum takımı), átsók (nal), áshekóy (yaban gülü) gibi kelimelerde ikinci hecede de yazılır.

8. Uu harfi, çoğunlukla kelimenin ilk hecesinde yazılır: usta (usta), uyqı (uyku), uya (yuva), vb. Ayrıca, bazı durumlarda, maqul (makul), maqluq (mahlúk), bárqulla (hoşça kal) gibi kelimelerin ikinci hecesinde ayrıca iki kelimenin birleşiminden oluşan kişi adlarında üçüncü hecede de yazılır: Aytmurat, Dávletmurat, Ázízmurat.

Ayrıca, universitet (üniversite), institut (enstitü), jurnal (dergi), gibi alıntı kelimelerde ise uzun bir şekilde telaffuz edilir. Bu her iki durumda da **u** harfi yazılır.

9. Úú harfi, özellikle tek heceli kelimelerde veya çok heceli kelimelerin birinci hecesinde yazılır: úke (kardeş), jüzik (yüzük), úy (ev) vb. Nadiren, dástúr (destur), májbúr (mecbur), májgún (mahkúm) vb. gibi kelimelerde, ayrıca birleşik kelimelerde de son hecelerde de yazılır: Sarıgúl, Úmitgúl, Tórtkúl, Aygúl vb.

10. -ıy, -iy, -uw, -úw, -ıw, iw eklerinin yazılışı. Bu yalancı (sözde) diftongların her biri iki sesin dizilimi olarak kabul edilir ve onların her biri iki şekil (harf) ile yazılır: kiyim (elbise), kiyik (geyik) suw (su), vb. Ayrıca:

- Qánige (ne zaman) (qáníyge değil), tásir (tesir) (tásiyr değil), táğdır (takdir) (táğdıyr değil) şeklinde ikinci hecede (y) harfi düşürülerek yazılır.

- Kelimelerin birinci hecesinde **-uw, -úw** ekleri kullanılmakla birlikte sonraki hecelerde sawıw (sağmak), alıw (almak), juwıw (yıkamak) vb. gibi kelimelerde **-ıw, -iw** ekleri kullanılarak yazılır. Ayrıca ulıwma (umumi) (uluwma değil) mağlıwmat (malumat) (mağluwmat değil) gibi anlamlı sözlerin ikinci bölümünde **-ıw** eki yazılır.

- Birleşik yazılan; kúnshuwaq (gün ışığı), Ultuwğan (ateş), Aytuwar (ay ışığı) gibi birleşik sözlerin son bölümünde **-uw** şeklinde yazılır.

11. Söz içinde yan yana gelen ünlü harflerin yazım kuralları:

- **ia:** diagnoz (teşhis), material (malzeme), pianino (piyano) vb.

- **io:** radio (radio), biyoloji (biyoloji), million (milyon) vb.
- **ai:** mozaika (mozaik), novokain (ilaç adı), Ukraina (Ukrayna) vb.
- **oi:** alkaloid (alkaloit), ellipsoid (elipsoid) vb.
- **ea, eo:** seans, realizm, video vb.
- **ae, oe:** aerobus, aerodrom (havalimanı), poeziya (şiir) vb.
- **oa:** oazıs (vaha), kinoaktyor (oyuncu), radioaktiv vb.
- **ie:** klient (müşteri), dieta (diyet), gigiena (hijyen) vb.
- **in:** notarius (noter), prezidium (yönetim kurulu), Radius (yarıçap) vb.
- **ao:** kakao vb.
- **ee:** reestr (kayıt), teleekran (televizyon ekranı) vb.
- **oo:** kinooperator (kameramen), kooperaciya (iş birliği), koordinaciya (koordinasyon) vb.
- **uu:** vakuum (vakum) vb.

Diğer durumlarda, ardışık gelen sesli harfler Karakalpak dilinde geleneksel telaffuza göre yazılır: sanaat, qanaat, saat, jámáát, zúraát vs.

Ünsüzlerin İmlası

Bu bölümde, Karakalpak Türkçesi yazısında kullanılan toplam 25 ünsüz tanıtılmış, bunların yazımı örnek sözcükler üzerinde gösterilmiştir. Harflerin yazımının yanında telaffuz ediliş biçimleri de açıklanmıştır. Alfabenin içeriğinde bulunan ünlü harfler aşağıda sıralanmıştır.

Karakalpak Türkçesinde ünsüz harflerin sayısı 23'tür. **Ch, Sh** harflerinin de eklenmesiyle bu sayı 25'e çıkar. Bu harflerden Türkiye Türkçesi alfabesinde **Ńń, Ww, Xx, Qq, Ch, Sh** harfleri bulunmaz. Bu harflerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları:

Ńń=Nn, Ww=Vv, Xx=Hh, Qq=Kk, Ch=Çç, Sh=Şş

12. Bb harfi, Karakalpakça kelimelerin başında ve ortasında yazılır: bayraq (bayrak), bayram (bayram), bazar (pazar) vb. Ancak, özellikle yabancı dillerden alınma kelimelerin sonunda **p** olarak telaffuz edilse de **b** harfi yazılır: arab (Arap), klub (kulüp), shtab (karargâh) vb.

13. Dd harfi, kelimelerin her yerinde yazılır: dünya (dünya), dárya (derya), joldas (yoldaş) vb. Konuşmada; shad (mutlu), áwlad (evlad), zavod (fabrika) gibi kelimelerde **t** olarak telaffuz edilse de yazıda **d** harfi olarak yazılır.

14. Gg harfi, genellikle ince ünlülerle birlikte bulunur ve kelimelerin başında, ortasında yazılır: gúl (gül), gosh (kuş), segiz (sekiz) vb. Ayrıca, yabancı kelimelerin sonunda da yazılır: biolog, pedagog, filolog vb.

15. Ğ ğ harfi, genellikle kalın ünlülerle birlikte bulunur ve kelimenin başında, ortasında daha sık, ayrıca bazı özel durumlarda kelimenin sonunda yazılır: ğaz (kaz), ğayrat (gayret), ğarbız (karpuz), vb. Ayrıca ğalle (tahıl), ğärejet (gayret), ğáziyne (hazine) vb. bu gibi kelimelerde ince ünlülerle de bir hecede yazılır.

16. Jj harfi, kelimelerin başında, ortasında ve seyrek durumlarda da sonunda yazılır: jaz (yaz), jan (can), jaylaw (yayla) vb.

17. Ll harfi, kelimelerin tüm yerlerinde yazılır: láblebi (leblebi), material (malzeme), gúl (gül) vb.

18. Mm harfi, kelimelerin tüm yerlerinde yazılır: mektep (okul), müm-kin (mümkün), qálem (kalem) vb.

19. Nn harfi, kelimelerin her yerinde yazılır: ana (anne), nan (ekmek), nama (mektup) vb.

20. Nń harfi, kelimenin ortasında ve sonunda yazılır: kón (gün), teńge (denge), dońız (domuz) vb.

21. Rr harfi, kelimenin ortasında ve sonunda duyulduğu şekilde yazılır: arpa, sarı, tomar vb. Kelimenin başında dar **ı,i,u,ú** sesleri duyulsa da yazımda korunmazlar: Rayxan, Ramet, Rustem vb.

22. Vv harfi, vagon, voleybol, vatman vb. bu gibi yabancı dillerden alıntı kelimelerde yazılır.

23. Ww harfi, kelimelerin her yerinde yazılır: wákil (vekil), wálayat (velayet), wásiyat (vasiyet) vb.

24. Yy harfi, kelimelerin her yerinde yazılır. Kelimenin hece başında: yaqshı (iyi-güzel), yamasa (veya-ya da), yosh (yaş). Kelimenin ortasında ve sonunda: toy (düğün-eğlence), qoy (koyun), bayraq (bayrak) vb.

25. Zz harfi, kelimenin her yerinde kullanılır ve yazılır: zerger (kuyumcu), zavod (fabrika), segiz (sekiz) vb.

26. Ff harfi, feyil (fiil), fonetika (fonetik), geografiya (coğrafya) vb. gibi yabancı dillerden alıntı kelimelerde yazılır.

27. Hh harfi, Temel kelimelerin, başında ve ortasında yazılır: hárre (hararet), házil (şaka), halat (durum) vb. ayrıca pah, ah, wah gibi ünlemlerin sonunda yazılır.

28. Xx harfi, Karakalpak dilinin yerli kelimelerinde bulunmaz. Buna karşılık Arapça, Farsça ve diğer yabancı dillerden alınan kelimelerde yazılır. Sözlü ifadede ‘q’ sesi duyulsa da, yazımda ‘x’ harfi ile yazılır: xat (mektup), xabar (haber), xalıq (halk) vb.

29. Kk harfi, temel ince ünlülerle ve aynı hecede, kelimenin her yerinde telaffuz edilir ve yazılır: kóz (göz), kók (gök), kún (gün) vb. ayrıca nadiren karta (harita), kompas (pusula), kabel (kablo) gibi kelimelerin yuvarlak ünlüleriyle de aynı hecede bulunur.

30. Qq harfi, genellikle kalın ünlülerle aynı hecede ve kelimenin her yerinde yazılır: qaq (kuru), qala (kale), qara (kara) vb. ayrıca **q** harfi qádir (güçlü), qábir (mezar), qálem (kalem) vb. gibi kelimelerde ince ünlülerle aynı hecede bulunabilir.

31. Pp harfi, kelimelerin her yerinde söylenir ve yazılır: parta (okul sırası), paxta (pamuk), páрман (parmak) vb.

32. Ss harfi, kelimelerin her yerinde söylenir ve yazılır: san (sayı), sada (ses), suw (su) vb.

33. Tt harfi, kelimenin her yerinde yazılır: taw (dağ), tas, tana, taza, tá-rezi, atız, talant, qutı, tut, sút, kút, ataw, azat, qant, ant, bánt, Taxtakópir vb.

34. Cc harfi, bitişik iki sessiz harften oluşan ts sesinin telaffuzunu ifade eder ve yabancı dillerden alıntı kelimelerde yazılır: cement (çimento), kons-tituciya (anayasa), cilindr (silindir) vb. ayrıca ketse (gitse), jetse (varsa), jatsa (yatsa) vb. gibi kelimelerde ts harfleri korunarak yazılır.

35. Sh sh harfi, kelimelerin her yerinde söylenir ve yazılır: shash (saç), shóp (sürü), shól (sel) vb.

36. Ch ch harfi, bitişik **tsh** (ç) sesinin telaffuzuna benzer bir sessiz harfi ifade eder ve yabancı dillerden alıntı kelimelerde yazılır: chek (çek), chex (atölye), pochta (posta) vb.

Kök ve Eklerin Yazımı

37. Sözcüğün kökü **n** sesiyle biter ve bu köke **b** sesiyle başlayan bir ek veya sözcük eklenirse ve bu durumda **n** sesi **m** sesine dönüşse bile kök korunur ve **n** harfiyle yazılır: nanbay (fırıncı) (nambay değil), janbadı (cübbeli) (jambadı değil), Sársenbay (Sársembay değil), vb.

Ayrıca sözcüğün sonu **n** sesiyle bitip, ona **l** sesiyle başlayan bir ek eklenirse, **n** sesi **l** sesine dönüşüp söylense bile, yazımda **n** harfi korunarak yazılır: janlıq (canlılık) (jallıq değil), sanlıq (sayım) (sallıq değil), kúnlikshi (günlük) (kúllikshi değil) vb.

38. Sözcüğün sonu **n** sesiyle bitip ona **q**, **k**, **g**, **g** sesleriyle başlayan bir ek eklenirse, **n** sesi **ń** sesine dönüşerek söylenir ancak yazımda **n** harfi korunur: jonqa (ince, zayıf) (jońqa değil), minges (binmek) (mińges değil), qonğan (yerleşmiş) vb.

39. Sonu **s**, **z** sesleriyle biten sözcüklere **sh** sesiyle başlayan ekler eklendiğinde, **s**, **z** sesleri **sh** sesine dönüşüp söylenirse de kelime kökündeki **s**, **z** harf-

leri korunarak yazılır: basshı (başçı) (bashshı değil), qusshı (kuşçu) (qushshı değil), duzshı (tuzcu) (dushshı değil) vb.

Ayrıca kelimenin sonu **z** sesiyle bitip ona **s** sesiyle başlayan bir ek eklenirse **z** sesi **s** sesine dönüşüp söylenir ama **z** sesi korunup yazılır: jazsın (yazsın) (jassın değil), qazsın (kazsın) (qassın değil), düzsın (düzsun) (düssın değil) vb.

40. Sözcüğün sonu **q, k, p** sessiz harfleriyle bitip bunlara ünlü harflerle başlayan ekler eklenirse, **q** sesi **ğ'**ye, **k** sesi **ğ'**ye, **p** sesi **b** ye dönüşür ve bu değişmiş halleriyle yazılır: taraq-tarağı (tarak > tarağı), balıq-balığı (balık > balığı), kitap > kitabı vb. ama gáp, tip, shaq, huqıq, shkaf, mif, Telegraf benzeri kelimelere bu eklerin eklenmesiyle kök kelimenin sonunda bir değişiklik olmaz: gáp-gápi (söz > sözü), tip-tipi (şekil > şekli), telegraf-telegrafi (telgraf > telgrefi) vb.

41. Sonu **p** ünsüz harfiyle biten bazı fiillere **-ıp, -ip** ekleri eklendiğinde **p** sesi **w** sesine dönüşür ve bu bu şekilde yazılır: tap-tawıp (bul > bulup), sep-sewıp (ek > ekip), tep-tewıp (tep > tepip) vb.

42. Bazı kelimelere iyelik eki eklendiğinde, **ı** ve **i** dar ünlüleri düşürülüp yazılır: qarın-qarnı (karın > karnı), awız-awzı (ağız > ağzı), murın-murnı (burun > burnu) vb. bazen awıl (köy), julın (yıl), qulın (köle), kiyim (giysi), erik (meyve), buyım (eşya), sherik (arkadaş), tilik (dil) gibi kelimelere eklendiğinde, kök kelimenin sonundaki ünlüler düşürülmeden yazılır: awılı (köy), julını (yıl), qulını (köle) vb.

43. Sonu çift ünsüzle biten alıntı kelimelere bir ek eklenirse bu ünsüzlerden biri düşürülerek yazılır: metall-metali, metaldan, metallar (metal); klass-klası, klastan, klassız (sınıf); kilogramm-kilogramı, kilogramlap, kilogramnan (kilogram) vb.

44. Sonu **kt, ng, nk, ik, mn, zd, st, rk, sk** gibi ünsüz çiftleriyle biten kelimelere ekler doğrudan eklenmeye devam eder: bank-bankke (banka), gimn-gimnniń (spor salonu), poezd-poezdı (tren) vb.

45. Soyadı oluşturan **-ov, -ova, -ev, -eva** ekleri, kişi adlarının son sesi ünsüzle bitiyorsa **-ov, -ova** şeklinde ayrıca ünlü ile bitiyorsa **-ev, -eva** şeklinde eklenir: Nurmammedov, Yusupov, Mambetov, Bahadırova, Dawqaraev, Mátekeev, Esmirzaeva vb. Ayrıca **y** harfiyle biten kişi adlarına **-ev, -eva** ekleri eklendiğinde **y** harfi düşer: Bazarbaev, Sársenbaev, Qalbaev, Qurbanbaeva vb.

46. Soyadlarının sonunun kalın ya da inceliğine göre ekler de buna uygun şekilde kalın ya da ince olarak eklenir: Aytbaevağa, Yusupovqa, Erekeevke, Erekeevağa, Álievte, Elmuratovağa, Otarovanı, Ótegenovga vb.

Birleşik Kelimelerin Yazımı

47. İki kelimeden oluşan birleşik kelimelerin herhangi bir parçası kendi başına herhangi bir anlam ifade etmese veya fonetik bir değişikliğe uğrarsa

birleşik olarak yazılır: qarabaraq (çanta), búgin (bugün), ayğabağar (gözlük) vb.

48. İki ve daha fazla kelimenin birleşmesinden oluşan özel isimler birleşik olarak yazılır:

- Kişi adları: Erniyaz, Muratbay, Aysánem vb.
- Birkaç kelimenin birleşiminden oluşan şehir, köy, yer, su (nehir, göl, körfez, kanal) adlarını belirten özel birleşik isimler büyük harfle başlayarak birleşik yazılır: Qońıtrat, Taxtakópir, Taqıyatas vb.

49. İki kelimededen oluşup bir anlam ifade eden birleşik kelimeler (hayvanların, kuşların, balıkların ve diğer canlı ve bitkilerin türlerini belirten topluluk adları) ve gök cisimlerinin (yıldızlar) isimleri vb. özel adlar birleşik olarak yazılır: jolbarıs (kaplan), alabuğa (balık), Jetiqaraqshı (yıldız) vb.

50. Eskiden beri birleşik söylenip semantik açıdan tek bir anlam taşıyan kalıplaşmış kelimeler birleşik yazılır: kúnshıgıs (doğu), kúnbatıs (batı), qol-jazba (el yazması) vb.

51. Yabancı dilden alınan veya adaptasyon yoluyla millileştirilmiş birleşik kelimeler bitişik yazılır: kinoteatr (sinema), telekórsetiw (televizyon yayını), fotoqağaz (fotoğraf kağıdı) vb.

52. Hár, hesh, gey, álle, bir gibi kelimeler kendisinden sonra gelen zamirler, zarflar ile birleşerek bir kavramı bildirirse birleşik yazılır: hárkim (herkes), hárbir (her bir), heshkim (hiç kimse) vb.

Ayrıca, bazıbir (bazı), geypara (birkaç), birpara (biraz) gibi ikinci parçaları tek başına kullanılmayan kelimeler de bitişik yazılır.

53. Kısaltmaların tüm türleri ve onlara eklenen ekler bitişik yazılır: NM-PIdıń, QMUğa, AQShga vb.

Kelimelerin Ayrı Yazımı

54.

· İki veya daha fazla kelimededen oluşan, bir anlamı ya da bir şeyin adını bildiren birleşik kelimelerin unsurları kendi anlamlarını kaybetmemişse bu şekildeki birleşik kelimeler ayrı yazılır: **Aral teńizi** (Aral Denizi), Qaraqalpaqstan Respublíkası (Karakalpakistan Cumhuriyeti), İlimler akademiyası (Bilimler Akademisi) vb.

· Aralarında tamlayan ve tamlanan ilişkisi bulunan birleşik isimler: mal qora (ahır), ayaq kiyim (ayakkabı), temir jol (demiryolu) vb.

· İsim ve yardımcı adların sıralanmasından oluşan birleşik kelimeler: Aral boyı (Aral Boyu), Kavkaz artı (Kafkas çevresi), úy qaptalı (Evin bahçesi) vb.

55. İki isim ya da iki sıfatın veya bir sıfat ile bir isimden oluşan ve bir anlam ifade eden birleşik sıfatlar ayrı yazılır: *ashıq jüzli* (açık yüzlü), *aq saqallı* (aksakallı), *biyday reñli* (buğday tenli) vb.

56. Birleşik sayılar, sayı ve sıfatın birleşiminden oluşan birleşik sıfatlar, sayı ve isimden oluşan birleşik kelimeler, sıfat görevindeki sıra sayı sıfatlarının herhangi bir ögesi ve kesir sayı sıfatları ayrı yazılır: *jigirma bir* (yirmi bir), *otız eki* (otuz iki), *altı aylıq* (altı aylık) vb.

57. *Hár*, *hesh*, *bir*, *gey*, *hámme*, *qaysı* gibi kelimeler isimlerle yan yan gelip grup oluşturduğunda ayrı yazılır: *hár jerde* (her yerde), *hesh nársa* (hiçbir şey), *qaysı kúni* (hangi gün) vb.

58.

• **Jer, jaq, tárep, man** yardımcılarının işaret zamiri almasıyla yapılan birleşik zarflar ayrı yazılır: *bul jaqqa*, *bul jerde*, *sol jaqqa*, *sol jerde*, *sol jaqta*, *sol tárepte*, *bul manda bu türler* konuşma dilinde: *buyerde* (burada), *soyerde* (orada), *bumanda* (bu tarafta) şeklinde birleşik söylenir. Ancak, yazımda bunların harf düşmemiş şekli kullanılır.

• Bir sözcük, her türlü zamir, zaman, yer anlamlı adlar ve diğer kelimelerle birleşerek birleşik zarflar oluşturduğunda ayrı yazılır: *bir jerde* (bir yerde), *bir waqıtta* (bir vakitte), *aqırı bir* (en son-nihayet) vb.

59. Birleşik fiillerin parçaları (bölümleri) ayrı yazılır: *barıp keldi* (gidip geldi), *alıp ketti* (alıp gitti), *shıgıp ketti* (çıkıp gitti) vb.

Apkel, ákel, ápket, apar gibi birleşik fiiller kısaltılmış olarak söylenece de yazıda bunlar: *alıp kel* (alıp gel), *alıp ket* (alıp git), *alıp bar* (al gel) şeklinde yazılır.

60. Bütün çekim edatları ve bağlaçlar kendinden sonra gelen kelimelerden ayrı yazılır: *xalıq ushın* (halk için), *onnan soñ* (ondan sonra), *kitap penen qálem* (kitap ve kalem) vb.

61.

• Kelime grubu bölümleri arasında yan yana gelen iki ünlü sesin birisi, konuşmada söylenmese de yazımda ünlüler korunur ve her bir kelime ayrı yazılır: *torı ala* (torala değil), *qara at* (kara at) (qarat değil), *sarı ala* (sarı ala) (sarala değil) vb.

• Bileşik kelimelerde ve kelime öbeklerinde yan yana gelen iki sesin telaffuzunda birbirine olan etkisi dikkate alınmadan yazıda her birinin tek başına bulunduğu şekli korunarak ayrı ayrı yazılır.

62. Söz sonunda gelen **-ba, -be (-ma, -me, -pa, -pe)** soru ekleri ve **goy, gana, emish** gibi edatlar, kendilerinden önceki kelimelerden ayrı yazılır: *barasañ ba* (gidecek misin?), *kelesen be* (gelecek misin), *jaza ma* (yazma) vb.

63. Deyim ve deyimse söz grupların bölümleri birbirinden ayrı yazılır: kózdi aship jumğansha (gözünü açıp kapayana kadar), demniñ arasında (nefes arasında), iyt ölgen jerde (köpeğin öldüğü yerde) vb.

64. Bazı: elden elge (elden ele), awıldan awılga (köyden köye), tabıstan tabısqa (başarıdan başarıya) vb. gibi hal ekli kelimeler ve aytsa aytsın (söylerse söylesin), kelse kelsin (gelirse gelsin), ishse ishsin (çalışırsa çalışsın) vb. gibi birleşik fiillerin bölümleri ayrı yazılır.

Kelimelerin Kısa Çizgi İle Yazımı

65. Yakın anlam bildiren isimlerin birleşiminden oluşan ikilemeler kısa çizgi (-) ile yazılır: tálím-tarbiya, (eğitim ve terbiye) qazan-tabaq (kazan ve tabak), bala-shaga (çocuklar evlatlar) vb.

66. Tamlayan tamlanan anlamında yan yana gelen birleşik isimler kısa çizgi (-) ile yazılır: xabarshi-ağza (muhabir-haberci), agronom-entimolog (ziraat mühendisi-tarım ve böcek bilimi uzmanı), mexanik-aydawshı (makinist-mekanik ve sürücü) vb.

67. Belirli bir yer ya da coğrafi yön bildiren birleşik isimlerin bölümleri kısa çizgi (-) ile yazılır: Tashkent-Nokis (temir jolı)-(Taşkent-Nókis demir-yolu), Nókis-Moynaq (asfalt jolı)-(Nókis-Moynaq asfalt yolu, Tashkent-Seul (hawa jolı)-(Tashkent-Seul hava yolu) vb.

68.

- Parçaları eş anlamlı (sinonim) ikilemeler kısa çizgi (-) ile yazılır: kús-h-quwat (güç-kuvvet), ar-namıs (ar-namus), saw-salamat (sağ-selamet), vb.

- Aralarında zıt anlam ilişkisi bulunan ikilemeler kısa çizgi (-) ile yazılır: jaqsı-jaman (iyi-kötü), azlı-kópı (azlı-çoklu), alıs-beris (alış-veriş) vb.

69. Bir ya da iki bölümü anlamsız ikilemeler kısa çizgi (-) ile yazılır: ağıl-tegil (akıl-makıl), nan-pan (ekmek-mekmek), suw-puw (su- mu) vb.

70. Belirsizlik ve üleştirme bildiren sayılar kısa çizgi (-) ile yazılır: bir-eki (bir-iki), bes-altı (beş-altı), qırq-eliw (kırk-elli) vb.

71. Morfolojik formu aynı olan (aynı şekilde çekimlenmiş) iki fiilin birleşiminden oluşan birleşik fiiller kısa çizgi (-) ile yazılır: ayttı-qoydı (söyledi-bıraktı), isledi-tasladı (çalıştı-bıraktı), ketti-qaldı (gitti-kaldı) vb.

72. Birleşik kelimelerin bölümleri tekrarlandığında aşağıdaki durumlarda kısa çizgi (-) konularak yazılır:

- Bölümleri aynı olan tekrarlanan kelimeler: taw-taw (teker teker), úyin-úyin (ev ev), topar-topar (grup grup) vb.

- Bölümleri her türlü biçimde tekrarlanan kelimeler: kem-kemnen (az az), ashıqtan-ashıq(hızlı hızlı), qaraptan-qarap (göz göze) vb.

• Tekrarlanan taklit ve ünlem sözlerin bölümleri kısa çizgi (-) konularak yazılır: jalt-jult (pat pat), güldir-güldir (güldür güldür), sholp-sholp (şıp şıp) vb.

73. Eklerden **ba-be (ma-me-pa-pe)**, **goy, gana, emish** türleri hariç diğerleri kısa çizgi ile yazılır: sonday-aq (öyle-onun gibi), kelseñ-á (gelirsen öyle yap-gelirsen olur), joğ-á (olmasın –yok olsun) vb.

74. Arap rakamıyla yazılmış sıra sayılarda, **inshı,-inshi** eklerinin yerine tire (kısa çizgi) konulur: 5-mektep (5. okul), 7-klass (7.sınıf) , 2016-jıl (2016 yılı) vb.

Sıra sayıları ifade eden Arap rakamları birden fazla olduğunda sonuncusundan sonra tire (kısa çizgi) konur: 4, 5, 8-mektepler (4, 5, 8 okullar), 6, 9-dúkanlar), (6, 9 dükkânlar)

Ancak, sıra sayıyı ifade eden Roma rakamından sonra tire (kısa çizgi) konulmaz: XX ásir (20.yüzyıl), IX klass (9.sınıf), III hap (3.bölüm) vb.

Büyük Harflerin Yazımı

75. Özel kişi adlarının baş harfi (soyadı, adı ve babasının adı) büyük harfle yazılır: Nájim Dáwqaraev, Qallı Ayımbetov, Marat Kóptilew Ulı vb.

Kişi adlarıyla birlikte kullanılan **ulı ‘oğlu’ ve qızı ‘kızı’** kelimeleri, kendisinden önce gelen kelimeden ayrı olarak ve küçük harfle yazılır: Genjebay Ubaydulla Ulı, Tillaxan Uzaqbergen Gızı vb.

76. Yer, su, kale, kanal, ova adlarını belirten özel isimler büyük harfle başlayarak yazılır: Ámiwdárya, Shılpıq, Xojeli, Shımbay vb.

77. Birden fazla kelimeden oluşan aşağıdaki özel isimlerin her kelimesi büyük harfle başlayarak yazılır:

• **Devletlerin isimleri:** Özbekistan Respublikası (Özbekistan Cumhuriyeti), Qaraqalpaqstan Respublikası (Karakalpakistan Cumhuriyeti), Koreya Respublikası (Kore Cumhuriyeti) vb.

• **En yüksek devlet ve uluslararası kuruluşların isimleri:** Özbekistan Respublikası Oliy Majlisi (Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Meclisi), Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarğı Keñesi (Karakalpakistan Cumhuriyeti Yüksek Konseyi), Birlesken Milletler Shólkemi (Birleşmiş Milletler Teşkilatı) vb.

• **Yüksek dereceli devlet görevlerinin isimleri:** Özbekistan Respublikası Prezidenti (Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı), Özbekistan Respublikası Oliy Majlisiniñ Başlıǵı (Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Meclisi Başkanı), Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarğı Keñesinin Başlıǵı (Karakalpakistan Cumhuriyeti Yüksek Konseyi Başkanı) vb.

Bunun gibi unvanların yapısında: ministr (bakan), birinshi orınba-

sar (1. yardımcısı-başkanvekili), prokuror (savcı), xatker (sekreter), járdemshi (yardımcı), másłáhátshi (danışman) vb. kelimeler olursa bunlar küçük harfle yazılır: Ózbekstan Respublikası Bas ministri (Özbekistan Cumhuriyeti başbakanı), Qaraqalpaqstan Respublikası prokurorı (Karakalpakistan Cumhuriyeti savcısı), Qaraqalpaqstan Respublikası Xalıq bilimlendiriw ministri (Karakalpakistan Cumhuriyeti Halk eğitim bakanı) vb.

78. Devletin yüksek unvanlarının ödül (nişan) isimleri, içerdikleri her kelime büyük harfle yazılır: Ózbekstan Qaharmanı (ataq) (Özbekistan Kahramanı). Altın Juldız (medal) Altın Yıldız vb. Ancak, bunlardan başka ödüller (nişanlar), saygın unvanlar ve işaretlerin isimlerinin ilk kelimesi büyük harfle başlayarak yazılır: Ózbekstan xalıq jazıwshısı (Özbekistan halk yazarı), Qaraqalpaqstan xalıq shayı (Karakalpakistan halk şairi), Qaraqalpaqstan Respublikasına miyneti sińgen ilim ğayratkeri (Karakalpakistan Cumhuriyetine emeği geçmiş bilim emekçisi) vb.

79. Kültürel hizmet yapan kurumların ve ticaret şirketlerinin, sanat ve ulaşım araçlarının, kitap, gazete ve dergilerin isimleri büyük harfle yazılır: Nokis (miymanxana) (misafirhane), Qaraqalpaq qızı (roman), Erkin Qaraqalpaqstan (gazeta) vb.

80. Ülkenin tarihi günlerinin, bayramlarının isimlerinin ilk kelimesinin başı büyük harfle yazılır: Gárezsizlik kúni (Barış günü), Konstituciya kúni (Anayasa günü), Nawrız bayramı (Nevruz bayramı) vb.

81. Birçok kelimeden oluşan kurum ve şirketlerin, kamu işyerlerinin ve eğitim kurumlarının isimlerinin baş harfleri büyük harfle yazılır: Densawlıqtı saqlaw ministrligi (Sağlık Bakanlığı), Qońırat soda zavodı (Qońırat soda fabrikası), Milliy qawıpsızlıq xızmeti (Ulusal güvenlik hizmeti) vb.

Böyle özel unvanların önünde açıklayıcı bir kelime bulursa da ilk kelimede büyük harf korunarak yazılır: Qaraqalpaqstan Respublikası xalıq bilimlendiriw ministrligi (Karakalpakistan Cumhuriyeti halk bilimleri başkanlığı, Ózbekstan İlimler akademiyası (Özbekistan bilimler akademisi) vb.

82. Metindeki konuşmaların ve parantez içindeki cümlelerin birinci kelimesinin baş harfi büyük yazılır:

Barlıq jumısıw usılardıń dasturqanı ushın. (T. Qayıpbergenov) (Dawletov, 2016: s.18)

(Bütün çalışmalarım öğretmenlerin kazancı içindir.)

Jigit bolsań, arıslanday tuwılğan, xızmet etkil udayına xalıq ushın. (Berdaq) (Dawletov, 2016: s.18)

(Aslan gibi doğup yiğit olmuşsun, Hizmet et Allah’a halk için.)

Açıklama: Doğrudan alıntı, yazarın sözleri nerede olursa olsun, direkt

cümlelerin ilk kelimesinin ilk harfi büyük olacak şekilde yazılır. Ancak, yazarın sözleri direkt cümleden sonra geliyorsa küçük harf ile yazılır:

-- Mine, ust jerler sizlerdiñ jaña qonısıñız boladı, -- dedi Shaqlı Maral olarğa. (Sh. Aytmatov) (Dawletov, 2016: s.18)

--Tam da burası sizin yeni yeriniz olacak—dedi. Shaqlı Maral onlara. (Sh. Aytmatov)

83. Birçok kelimededen oluşan kısaltmaların her bir kelimesinin ilk harfi, uzun şekliyle kısaltılmış kelimeler, büyük harfle yazılır: QMU (Qaraqalpaq Mámleketlik Universiteti)-(Karakalpak Devlet Üniversitesi), AQSH (Amerika Qurama Shtatları)-(Amerika Birleşik Devletleri), BMSH (Birlesken Milletler Shólkemi)-(Birleşmiş Milletler Teşkilatı) vb.

Eğer ilk kelimenin ilk hecesi kısaltılarak alınıyorsa, o zaman o hecenin ilk harfi yalnızca büyük harfle yazılır:

ÓZIA (Özbekistan İlimler Akademiyası)-(Özbekistan Bilimler Üniveristesi), ÓZR (Özbekistan Respublikası)-(Özbekistan Cumhuriyeti), Tash- MAU (Tashkent mámleketlik agrar universiteti)-(Taşkent devlet ziraat üniveristesi) vb.

84. Yeni bir yolla cümlelerin bölümleri ayrıldığında, eğer bunlar özel isimler değilse, önlerine tire konularak küçük harflerle yazılır:

Jergilikli hakimyat uyımlarının biyliğine tómendegi máseleler tiyisli: (Dawletov, 2016: s.18)

(Yerel yönetim organların yetki ve görevleri şunlardır):

-nızamlılıqtı, huqıq tártibin hám puqaralardıñ qáwipsizligin tamiyınlew; (Dawletov, 2016: s.18)

-düzeni saqlamak, hukuk düzenini ve halkın güvenliğini temin etmek.

-aymaqlardı ekonomikalıq, sociyallıq hám mádeniy jaqtan rawajlandırıw; (Dawletov, 2016: s.18)

-Bölgeleri ekonomik, sosyal ve kültürel yönden geliştirmek;

(Qaraqal- paqstan Respublikası Konstituciyası)

(Karakalpakistan Cumhuriyeti Anayasası)

85. Cümlelerin bölümleri, parantezli sayı veya parantezli harf ile verildiğinde bunlar küçük harfle yazılır:

Söz mánisinin awısıwınıñ úsh uslı bar: (Dawletov, 2016: s.18)

(Söz anlamını değiştirmenin üç yolu vardır:)

1) metafora (metafor), 2) metonimiya (metonimi), 3) sinekdoxa (sinekdöt)

Kelimelerin Bölünmesi

86. İki ya da daha fazla heceli kelimelerin satıra sığmayan kısımları, hece esasına göre yeni satıra geçirilerek yazılır: mek-tep (okul), qa-lem (kalem), Qara-qalpaqstan (Karakalpakistan) vb.

87.

- Tek heceli kelimeler kesinlikle satır sonunda bölünerek yeni satıra aktarılmaz: tórt (dört), dang (şöhret), ant (yemin) vb.

- Bir harfi önceki satırda bırakmak ya da sadece bir harfi yeni satıra taşımak olmaz: a-na değil ana, o-qıtıwshı değil oqıtıwshı (öğretmen), á-ke değil áke (baba) vb.

88. Büyük harflerin alınması yoluyla kısaltılmış birleşik kelimeler satır sonunda bölünerek yeni satıra aktarılmaz:

QMU, NMPI, MPJ vb. Ancak, bu tür kelimelere eklenen ekler satır sonunda bölünerek aktarılır: QMU- ğa, NMPI-den, MPJ- ğa vb.

89. Kişi ad ve soyadlarının birlikte yazımı düşünüldüğünde ad kısmının sadece baş harfini yazmak, soyad kısmını ise doğrudan yazmak istenildiğinde kısaltılan isim unsurundan sonra hem nokta işareti (.) hem de tire işareti (-) konulmaz. İsimden sonra sadece nokta işareti koyularak soyad doğrudan yazılır:

K. - Mambetov değil, K. Mambetov; I. - Yusupov değil, I. Yasupov; A. - Bekbergenov değil, A. Bekbergenov vb.

90. Sayılarla kısaltılan kelimeler, sayılardan sonra tire (-) işareti ile aktarılmaz: 60-kg değil, 60 kg; 70-sm değil, 70 sm. Ayrıca “A-320”, “Universiada-2016”, “Olimpiada-2016” vb.

Değerlendirme ve Sonuç

Mádenbay Dáwletov, çeşitli üniversitelerde ve sivil toplum kuruluşlarında uzun yıllar görev yapmış, bilhassa Karakalpak Türkçesinin grameri üzerine önemli çalışmalar yapmış mühim bir şahsiyettir. Eserlerinin çoğu, bugün Türkiye Türkçesine çevrilmemiş, Türk Cumhuriyetlerinde kendisi ve eserleri tanıtılmamış ve çalışmaları yeterince irdelenmemiştir. Bu durumun aksine kendisi ve çalışmaları ülkesinde ve uluslararası platformlarda büyük saygı ve beğeni kazanmıştır. Günümüz Türk Cumhuriyetlerinde bunun gibi çalışmalar yapmak ve yapılan çalışmaları incelemek; Türkçenin söz varlığının gelişmesinde, ortak bir imla anlayışı oluşturmada, bunun yanında dil ve kültür alanındaki ortaklıkları geliştirmede somut adımların atılması noktasında aracı olacaktır. Bu noktadan hareketle, çalışmanın amaçlarından birincisi; Mádenbay Dáwletov, Shamshetdin Abdinazimov ve Aytmurat Alniyazov ta-

rafından müşterek olarak yazılan “Qaraqalpaq Tili İmla Qa’ıydalarının Jıynaǵı” adlı çalışmayı tanıtmaktır. Eser, Karakalpakistan Cumhuriyetinin Nókis şehrinde 2016 yılında basılmıştır. Yazılış amacı Karakalpak Türkçesinin yazım kurallarını belirlemek ve bu kuralları sağlam bir zemine oturtmak, ülke genelinde yaymak ve öğrenciler için ortak bir yazım kılavuzu hazırlamaktır. Bu eseri Türkiye Türkçesine çevirmekteki bir diğer amaç, Karakalpak Türkçesi yazım kurallarının ses ve biçim bakımından Türkiye Türkçesiyle benzerlikleri ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Bunun dışında bu iki Türk lehçesi sahasında benimsenen gramercilik anlayışındaki benzerlikleri ve farklıları tespit etmek, araştırmacılara bu konuda fikir vermek amaçlanmıştır.

Her bir Türk Lehçesi; bulunduğu coğrafi koşullardan, komşu ülkelerle ilişkisinden ve kendi içinde barındırdığı ağızlardan bünyesine birtakım özellikler kazandırır. Bu, dilin canlı bir yapıya sahip olduğunun ve değişime açıklığının göstergesidir. Türk lehçelerindeki farklılıklar bunun bir yansıması sayılmıştır. Türk lehçelerinin çokluğu, çeşitliliği; kültürel ve dilsel bir zenginliğin sonucudur. Bunun yanında Türklerin yaşam şekilleri, göçebe yaşam tarzı, diğer kültürlerden etkilenme düzeyinin yüksek olması, lehçelerinin de zenginleşip gelişmesine vesile olmuştur. Bu çalışmada birbirine coğrafi, kültürel ve dilsel açıdan uzak düşmüş iki Türk toplumunun imla özellikleri incelenerek, fonetik, morfolojik, leksik benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Mádenbay Dáwletov’un “Qaraqalpaq Tili İmla Qa’ıydalarının Jıynaǵı” adlı eserinin incelenmesiyle elde edilen sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Eserde ünlü ve ünsüzlerin yazım özelliklerine baktığımızda, Türkistan Coğrafyasında yaşayan Türklerin 1940’lı yıllardan itibaren planlı olarak Kiril alfabesine geçirilmesi neticesinde Karakalpak Türkçesinde de Kiril alfabesi etkisi görülmüştür. Örneğin Rusçadan alınan bazı kelimeler ve iki ünsüzün yan yana gelmesiyle gösterilen harflerden kurulu kelimeler ortaya çıkmıştır (Örnek: shash chex). İki Türk lehçesinde de “kapalı e” için ayrı bir harf veya işaret belirtilmemiştir (Örnek: eki). Karakalpak Türkçesinde ince-kalın ünlü durumuna göre kullanılan **k**, **q** harfleri yerine Türkiye Türkçesinde yalnız **k** harfi kullanılmaktadır. Benzer bir durum **x**, **h** harfleri için de söz konusu olmuştur (**x**, **h**=Türkiye Türkçesinde yalnız **h**).

Karakalpak Türkçesinde söz başında kökeni milli olan kelimelerde *e* harfinin *ye* biçiminde yazımı; yabancı kökenli kelimelerde ise doğrudan *e* biçiminde yazımından vazgeçilmiş, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi her iki durumda da sadece *e* harfiyle yazım ve telaffuz tercih edilmiştir. Bu sebepten ötürü yeni yazım kurallarında her iki görev için de doğrudan *e* harfi kullanılmıştır.

Ek ve köklerin yazımı açısından bakıldığında, Karakalpak Türkçesinde sözcüğün kökü **n** sesiyle biter ve bu köke **b** sesiyle başlayan bir ek veya sözcük

eklenirse ve bu durumda **n** sesi **m** sesine dönüşse bile kök korunur ve **n** harfiyle yazılır: nanbay (nambay değil), qanbadı (qambadı değil). Fakat Türkiye Türkçesinde kural gereği, gerileyici ses benzeşmesi nedeniyle dudak ünsüzü **b** harfi kendinden önceki **n** harfini (damak ünsüzü) **m** harfine (dudak ünsüzü) dönüştürmüştür (cambaz vb.). Başka bir özellik olarak sözcüğün sonu **n** sesiyle bitip, ona **q, k, ğ, g** sesleriyle başlayan ek eklenirse, **n** sesi **ñ** sesine dönüşerek konuşma dilinde bu şekilde söylenir, ancak yazımda **n** harfi korunur: jonqa (joñqa değil). Bu kural Türkiye Türkçesinde de geçerli olup özellikle Anadolu ağızlarında görülür.

Karakalpak diline özgü olan **A', O', G', N'** seslerini karşılayan harflerin yanına gelen kesme işareti kaldırılmış ve yerine harfin üstüne gelen vurgu işareti kullanılmıştır. Ayrıca **R** harfinin yanına koyulan kesme işareti de kaldırılmış ve bu harf, büyük harfle yazıldığında vurgulu (**Ř**); küçük harfle yazıldığında vurgusuz (**r**) olarak kullanılacak şekilde dönüştürülmüştür.

Birleşik kelimelerin yazılması ile ilgili Karakalpak Türkçesi imla kurallarına bakıldığında, kısaltmaların tüm türleri ve onlara eklenen ekler bitişik yazılır: (NMPIdiñ, QMUğa, AQShga). Türkiye Türkçesi imla kurallarında ise birleşik kelimelerin yazılması ile ilgili olarak kısaltmaların tüm türleri ve onlara eklenen ekler ayrı yazılır (POMEM'in gibi). Bu kural dışında hemen hemen iki lehçede de benzer özellikler görülmüştür.

Kelimelerin ayrı yazılışı ile ilgili olarak benzer özellikler tespit edilmiştir. Kısa çizginin kullanımı ve yazımı ile ilgili olarak Karakalpak Türkçesinde yakın, zıt, eş anlam bildiren isimlerin birleşiminden oluşan ikilemeler kısa çizgi (-) ile yazılır: tálím-tarbiya, er-turman, qazan-tabaq, azlı-kópli, ar-namıs vb. fakat Türkiye Türkçesinin yazım kurallarında ikilemelerin arasında herhangi bir noktalama işareti kullanılmaz (talim terbiye, eş dost, ar namus vb.).

Büyük harflerin yazımına bakıldığında, ülkenin tarihi ya da resmi günlerinin, bayramlarının isimlerinin ilk kelimesinin başı büyük, ikinci kelime tamamen küçük harfle yazılır: Gárezsizlik kúni, Konstituciya kúni, Nawrız bayramı, Qurban hayt bayramı, Hayal-qızlar bayramı, Eslew hám Qadirlew kuni vb. Türkiye Türkçesi yazım kurallarına göre ise ulusal, resmî ve dinî bayramlarla anma ve kutlama günlerinin adlarında, her kelimenin ilk harfi büyük yazılır. (Ramazan Bayramı, 10 Nisan Polis Günü vb.)

KAYNAKÇA

1. ARAT, R.R. (1957). İslâm Ansiklopedisi, Kara-Kalpaklar, VI Cilt, s. 285-288. İstanbul, MEB Yayınları.
2. CAFEROĞLU, A. (1976). Kafkasya Türkleri – Türk Dünyası El Kitabı. Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
3. ÇAĞATAY, Saadet Ş. (1972). Türk Lehçeleri Örnekleri II - Yaşayan Ağız ve Lehçeler, Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
4. DA'WLETOV, A. DA'WLETOV, M. QUDAYBERGENOV, M. (2009). Ha'zirgi Qaraqalpaq A'debiy Tili-Sintaksi. Nókis, Bilim Yayınları.
5. DA'WLETOV, M. ABDİNAZİMOV, S. DÁWLETOVA, A. (2020). Qaraqalpaq Tiliniñ İmla Sózligi, Nókis, Bilim Yayınları.
6. DA'WLETOV, M. SEYDULLAEV, D. (2010). Ha'zirgi Qaraqalpaq Tilinde Qospa Gápler. Qaraqalpaqstan, Nókis, Bilim Yayınları.
7. DÁWLETOV, Mádenbay, ABDİNAZİMOV, Shamshetdin, ALNİYAZOV, Aytmurat (2016). Qaraqalpaq Tili İmla Qağıydalarınñ Jıynağı, Nókis, Bilim Yayınları.
8. ERGİN, M. (2009). Türk Dil Bilgisi, s. 5-6. İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
9. QAYIPBERGENOV, T. (1985). Qaraqalpaqnama, Nókis: “Qaraqalpaqstan”.
10. SHANİYAZOV, B. J. BABANİYAZOVA, N. P. (2020). Ózbekstan Respublikası Joqarı Hám Orta Arnawlı Bılımlendırıw Mınıstrlıǵı, Nókis, Mámleketlik Pedagogikalıq Institutı, Qaraqalpaqsha – Inglisshe Sózlik, Nókis.
11. TAŞAĞIL, Ahmet (2001). “Karakalpaklar”, TDV İslam Ansiklopedisi, c, 24, s. 426-427. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
12. UYĞUR, C. V. (2018). Karakalpak Türkçesi Grameri, Fonetik-Morfoloji-Sentaks, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
13. UYĞUR, C. V. (2020). Karakalpak Türkçesi Sözlüğü-(Karakalpakça-Türkçe Sözlük), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
14. Ózbek SSR Bilimler Akademisi (1982). Qaraqalpaq Tilinin Tüsindirme Sözligi (4 tomliq), Nókis, “Qaraqalpaqstan”
15. Karakalpak Türkçesi Sözlüğü. Glosbe (15.06.2025).
16. Karakalpakça-İngilizce Sözlük. From-To (14.07.2025).
17. “Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler.” TDK (16.07.2025).
18. “Karakalpaklar” TDV İslam Ansiklopedisi. (07.08.2025).
19. <https://en.wikipedia.org/wiki/Karakalpakstan> (10.08.2025).
20. <https://aknuk.uz/conf/conf26.pdf> (14.08.2025).
21. <https://www.qrstat.uz/kk> (2025). (18.08.2025).
22. <https://chatgpt.com/c/679b2fc9-5368-8009-ba0c-542e09ded9e5>. (21.08.2025).